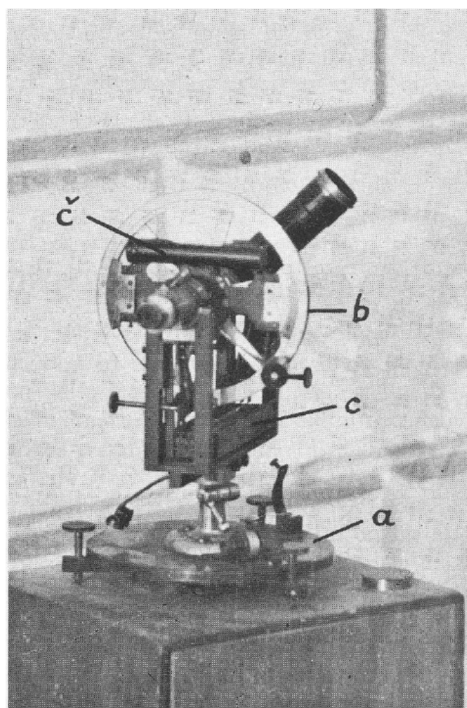

Med leti 1912 in 1920 je pri njem, tj. v Kopitarjevi ulici, "tekel" najtočnejši čas v Ljubljani. Izdelal je teodolit oziroma majhen univerzalni inštrument. Z njim naj bi opazoval zvezde in s pomočjo teh opazovanj ohranjal točen čas. Mu je to res uspelo?

Luka Vilhar (1862–1928), ljubljanski urar

Časopis Slovenec z dne 21. 5. 1912 je na 4. strani tole napisal o Vilharjevem teodolitu:

»Teodolit domačega dela je razstavljen v izložbi g. urarja Luka Vilharja v Kopitarjevih ulicah. Z orodjem se lahko merijo v vodoravni in vertikalni smeri koti. Razdeljena sta kroga v tretjino gradov, noniji kažejo posamične minute in polminute. Daljnogled je »lomljen«, v sredi cevi se namreč nahaja prizma, katera svetlobne trakove pravokotno odbija v smeri glavne osi. Ta naprava ima to prednost, da oko vedno v isti smeri horizontalno zre v daljnogled, četudi se isti poljubno obrača navpično ali pa vodoravno. Naprava ima služiti kot pasažno orodje za natančno določitev časa. Znamenito je to, da je vse orodje lastnoročni izdelek g. Vilharja, prav tako tudi razdelitev obeh krogov, za katere je moral mojster celo posebno pripravo izumiti in sestaviti, da mu je bilo možno kroga z vso sigurnostjo in točnostjo razdeliti. Na to znamenito mehanično delo opozarjamo zlasti prijatelje geodetičnih in astronomičnih orodij.«

Vilharjev teodolit z odprtino 33 mm in goriščno razdaljo 330 mm; a –vodoravni krog (merimo azimut vesoljskega telesa), b – navpični višinski krog (merimo višinski kot vesoljskega telesa), c in č – vodoravni libeli, pravokotni ena na drugo.

Foto: Miklavž Feigel (1970)

Že tretjič obujam spomin na urarja Luka Vilharja, ki je pred dobrimi sto leti izdelal majhen teodolit. Nekakšna legenda pravi, da naj bi z njim opazoval zvezde tako, da je po teh opazovanjih lahko določal in ohranjal točen čas. Da bi kaj zvedel o tem, sem leta 1970 obiskal Vilharjeve na Trubarjevi cesti v Ljubljani. Pokazali so mi vse, kar je zapustil Luka: teodolit in zapiske, o opazovanjih pa niso kaj dosti vedeli. Teodolit je bil dobro ohranjen. Optika, oba merilna kroga in njuna razdelitev, libeli, noniji so bili v zadovoljivem stanju. Zapiski pa so bili žalostno revni. Iz njih ni bilo mogoče razbrati načina merjenja in ohranjanja časa. Domači so povedali, da je Luka imel odlično nihajno uro, za katero je zelo skrbel, da ni niti prehitevala niti zaostajala, in da je s teodolitom res opazoval zvezde. A o opazovanjih ni nič zapisal.

Ponovno sem v glavi naredil malo raziskavo, če je morda teodolit le uporabil kot tranzitni inštrument in z njim meril čas prehoda določenih zvezd čez krajevni meridian in izmerjeni natančni čas prehoda zvezd nato primerjal s časom svoje nihajne ure in ga popravil, če je bilo potrebno, da je dobil točen čas. Ponovno in končno povem, da tega Luka ni znal, saj ni imel ustrezne izobrazbe. Zanašal se je samo na svojo nihalko. Lahko pa je poznal kak poseben urarski način.

Sicer pa je bila že izdelava teodolita za tisti čas tako pomemben in edinstven konstrukcijski podvig v Sloveniji, da ga ne smemo pozabiti.

Literatura:

M. Prosen, *Mali univerzalni instrument urarja Vilharja*, Proteus 34, 1971/1972, str. 229.
Urar Luka Vilhar in ohranjanje točnega časa, Spika 2013, 11/463.

Kranj, 10. 2. 2016

Marijan Prosen